

Enn eingin føroyingur sjúkur av AIDS!

— men stóðan er tann, at fimm fólk í Føroyum hava fingið ávíst HIV-andevni. Talið av fólkum við HIV-andevni í blóðinum kann í Føroyum metast at liggja millum 25-50, sigur landslæknin í eini frágreiðing, hann hevur gjørt og sent fjølmiðlunum um ta ógvuliga álvarsomu sjúkuna AIDS.

Vit prenta frágreiðingina í heilum líki:

Talið á sjúklingum við eyðkvæmi (AIDS) í Danmark økist framvegis í stórum. Seinastu ferð, ið landslæknastovnurin í fjølmiðlunum hevði eina frágreiðing um sjúkuna, varð upplýst, at 1.4.1987 vóru komnar 150 fráboðanir í Danmark um sjúkling við eyðkvæmi. Av hesum vóru 78 deyð. Nú, eitt hálvt ár seinni (1.10.1987) eru 202 tilburðir fráboðaðir. Av hesum vóru 165 homoseksuellir/hjaseksuellir menn, 8 blóðarasjúklingar og 6 kvinnur. 9 tilburðir vóru elvdir av hetroseksuellum sambandi (vanligari kynsligari samveru millum mann og kvinnu) og triggir av blóðgávu. Átta tilburðir vóru millum fólk, ið vannýta rúseitur. 105 fólk vóru deyð av eyðkvæmi í Danmark 1.10.1987.

Í Danmark hava tey kunnleika um 1700 fólk við HIV-andevni í blóðinum (HIV = Human Immunodeficiency virus). HIV er tað virus, ið hjá einum parti av teimum smittaðu elvir til eyðkvæmi (Serkøn meta talið av fólkum smittað við HIV í Danmark í dag at liggja um 10.000).

6.4.87 vóru í U.S.A. fráboðaðir 33.720 tilburðir av eyðkvæmi, og av hesum vóru 2.266 kvinnur og

475 børn, 19.537 vóru deyð. Góðar fyra mánaðar seinni — 10.8.1987 — vóru tölur í U.S.A. ávikavist 40.051, 2.720, 558 og 23.165. 30.9.87 vóru tilsamans 41.825 tilburðir skrásettir í U.S.A.

Í Íslandi er talið á fólkum, ið hava fingið eyðkvæmi í dag 4 — av hesum eru 3 deyð — meðan kunnleiki er um 33 fólk við HIV-andevni í blóðinum. Íslendsku heilsumyndugleikarnir meta, at millum 200 og 400 íslendingar hava HIV-andevni uttan at vita tað.

Í Føroyum er stóðan nú tann, at vit hava kunnleika um fimm fólk, ið hava fingið ávíst HIV-andevni. Fyrstu ferð, at HIV-andevni varð ávíst hjá fólkum í Føroyum, var í september 1986. Eingin í Føroyum hevur fingið sjúkuna eyðkvæmi. Talið av fólkum við HIV-andevni í blóðinum kann í Føroyum metast at liggja millum 25 og 50.

Hvat er eyðkvæmi?

Eyðkvæmi er ein ógvuliga álvarsom sjúka. Gávarnar hjá mannakroppinum at verja seg fyri ávisum igerðarsjúkum og fyri einum illkynjaðum vøkstri, ið nevnist

Kaposi's sarkom minka í stórum. Hetta sæst ikki hjá fólkum, har móttøðuføri er, sum tað eigur. Móttøðuføri okkara verjir okkum móti igerðarsjúkum og helst eisini móti summum vøkstrum. Móttøðuføri (órinnsverjan), er ein rættiliga fløktur sinámillum leikur millum ymisk sløg av hvitum blóðkroppum.

Sum áður nevnt er bilandi móttøðuføri í sambandi við sjúkuna eyðkvæmi íkommin. Hon er fingin og sostatt ikki viðfødd. Í dag vita vit, at bilandi móttøðuføri er elvt av einum virus, ið sum áður frásagt verður nevnt HIV.

Virussjúkur gera, at kroppurin framleiðir andevni, sum royna at gera av við smittuvevnið. Í flestum smittandi sjúkum eydnast sjúkum hetta, og tá ið andevnini hava gjørt arbeiðið sitt, so smittar ein ikki longur. Og í fleiri frum verður ein tá ikki sjúkur aftur av somu smittandi sjúku.

Tey, ið verða smittað við HIV, framleiða næstan øll andevni móti hesum. Hetta merkir tó ikki, at virus doyir, og at smittan heldur uppat, sum vant er at vera við virusigerðarsjúkum. Hesar serligu umstøður bera í sær, at ávísing av HIV-

andevni í blóði visir ikki bert, at fólk ið er vordíð smittað við HIV, men eisini at hann ella hon má sigast at kunna smitta onnur. Smittuførið er ymiskt, men varir helst nógv ár, kanska alt lívið.

Ígerðartíð og sjúkutekin

HIV-igerðarstøðan kann ógvuliga væl koma fyrri heilt uttan sjúkueyðkenni. Hjá teimum, har sjúkutekin visa seg, er igerðartíðin, tað er tíðin frá ein er smittaður og til sjúkan visir seg, ymisk.

Sjúkutekin kunnu vera trupulleikar, ið hava varað í fleiri mánaðar við ringari møði, nógvum fepri, ringum sveitta um náttina, ringum livsyki (diarré), lættan uttan kenda orsök, hovnir eitlar, serliga á hálsi og undir hondum. Eitlarnir kunnu annaðhvørt vera eymsir ella ikki sárir. Ein partur av teimum smittaðu fáa seinni livshóttandi igerðarsjúku og/ella Kaposi's sarkom sum vøkstur í húðini ella aðrastaðni. Í hesum seinast nevndu førum verður sjúkan eyðkvæmi staðfest. Hildið verður, at um leið 30% av teimum, ið fáa ávíst andevni móti HIV í blóðinum, fáa eyðkvæmi seinni, ofta innan 4-5 ár aftaná.

Hildið verður, at andevni móti HIV visir seg í blóðinum umleið tveir mánaðar eftir, at smittan er farin fram. Óvissa er kortini um hetta, kanska kunnu fleiri mánaðir ganga, til andevnið kemur hjá einum, ið er smittaður. Hjá einstøkum verður einki andevni framleitt hóast smittu.

Ígerð við HIV kann sostatt elva frá ongum trupulleikum til livshóttandi sjúkur. Sjúkuvæðing eyðkvæmi er bert galdandi fyrri tær álvarsomastu livshóttandi støðurnar í HIV-igerðini.

Hvussu spreiddist virus?

HIV smittar við kynsligum sambandi og við blóði og ávisum blóðdráttum. Smitta frá móðir til barn kann henda í livmóðrini ella í samband við føðingina.

Tann langa tíðin, sum gongur frá tí at eitt fólk er smittað og til sjúkueyðkennini fyrri HIV-smitt kunnu visa seg — um so er, at sjúkueyðkennini yvirhøvdur koma —, og ber í sær, at stórvandi er fyrri, at smittandi, sum kenna seg heilt frisk, kunnu smitta onnur.

Tað hevur týðning at leggja áherðslu á, at smitta ikki verður borin manna millum á annan hátt enn her nevnt. Tí er gott at vita hetta:

HIV smittar ikki av vanligari samveru manna millum.

Ikki er vandamikið at nerta við ein, ið er smittaður.

Vandi er eingin av at taka onkran lut, sum smittað fólk hevur nomið við.

Smittan verður ikki borin gjøgnum luftina.

Smittan verður ikki borin við mati.

Eingin verður smittaður av at nýta sama toalett sum hin sjúki.

Eingin verður smittaður av baðivatni, sum sjúklingurin hevur verið í.

Hvørji eru í vanda fyrri at verða smittað við HIV

Ávisir bólkur av fólkum eru í serligum vanda fyrri at verða smittaðir. Tað snýr seg um hesar bólkur:

Homoseksuellir menn (menn ið hava kynsligt samband við menn).

Hjaseksuellir menn (menn ið hava kynsligt samband við bæði menn og kvinnur).

Fólk, ið vannýta rúseitur við at spræna tað innanæðra («Stiknarkomanar»).

Fólk við blóðarasjúku.

Fólk frá Haiti og afrikanskum londum serliga kring linjuna (ekvator).

Tey, ið kynsligt samband hava við fólk í omanfyrnevndu bólkum.

Til teirra, ið hoyra upp í fólk í omanfyrinevndu bólkum

Tey, ið hoyra upp í onkran av nevndu vandabólkum, skulu vita, at vanda fyrri smittu við HIV slepst bara heilt uttan við at halda seg frá kynsligum sambandi, ið ber í sær samband millum slimhinnur og millum sád og slimhinnur.

Eisini skal áherðsla verða lögð á, at vandin fyrri smittu kann gerast minni á henda hátt:

Hav kynsligt samband við so fá fólk sum gjørligt. Best er í kynslivinum bert at halda seg til eitt fólk. Serliga týðningarmikið er ikki at hava tilvildarlig kynsligt sambond.

Nýtsla av hit (kondom). Tað er greitt, at HIV ikki kann fara igjøgnum veggina í eini hit, og nýtslan av hit minkar tí í stóran mun um smittuvandan.

Samlega gjøgnum gatið (baktarmin) eigur ikki at

verða framd, av tí at tað ber við sær serligan vanda fyrri løst av slimhinnum.

Nýtið ongantíð tannbustir, barbertól og tilíkt hjá øðrum. Tannbust og barbertól kunnu uppi á sær hava smáar blóðnógdir.

Tey, ið vannýta rúseitur til innspræingarugu ongantíð byta sprænur ella nálir sínámillum.

Fólk, ið hoyra upp í vandabólkarnar, mugu ikki geva blóð, sád ella yrkisgøtn (organ).

Teimum, ið leita samband við prostituerað (mannfólk og konufólk, sum bjóða seg til:

Halt teg frá samlegu við prostituerað.

Nýtið í hvussu er altíð hit.

Til teirra, ið ferðast uttanlands:

Hav ikki kynsligt samband við onnur enn tey, ið tú kennir ógvuliga væl. Nýt altíð hit. Mest særður um at vera varin á ferðum til afrikansk lond kring linjuna og til Haiti, har sjúkan serliga ofta kemur fyrri. Í nógvum stórbýum er eyðkvæmi serliga vanlig, eitt nú í Keypmannahavn. Av teimum 202 tilburðum, ið vóru skrásettir 1. oktober 1987 í Danmark, vóru teir 152 skrásettir í økinum í ella nærhendis Keypmannahavn. Mett verður sum sagt, at nógv fleiri fólk eru smittað.

Til teirra, ið eru heilt uttan fyrri vandabólkarnar

Havið kynsligt samband við so fá fólk sum til ber. Halt teg frá tilvildarligum kynsligum sambondum. Nýt í hvussu er hit. Havið ikki kynsligt samband við prostituerað og fólk, sum nýta rúseitur innanæðra. Hóast nógv tað størsta talið av fólkum við eyðkvæmi í Danmark eru homoseksuellir ella hjaseksuellir menn, so finnst tað lond, eitt nú Zaire og Kenya, har eyðkenni er ein sjúka, ið er líka vanlig hjá kvinnum og monnum.

Eru annars ivamál viðv. Eyðkvæmi, so ber til at ringja til «AIDS-linjan» í Danmark, tlf. nr. 01911119, ið svarar frá kl. 9 til 23 allar dagar, ella 09911119, ið svarar alt samdøgrið allar dagar.

Høgni Debes Joensen
landslæknin